

становлення і розвитку народної педагогіки, основних складових її частин, принципів, форм і методів виховання, без розуміння її ролі у навчально-виховному процесі, не можна говорити про повноцінність і значимість виховання підростаючого покоління.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іова В.Ю. Формування правової культури особистості на засадах духовності: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка. – 2001. – 168 с.
2. Новий довідник: Українська мова та література. – К.: ТОВ „Казка” 200. – 864 с.
3. Українська дитяча література: Навч. посібник. – К.: Вища шк. Головне вид-во, 1988. – С.6.
4. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред. С.П.Павлюка, П.И.Горинь, Р.Ф.Кирчіва. – Львів: Фенікс 199. – 608 с.

УДК 7. 03:398: 373. 5 (477)

Работчук Сергій Олександрович,
аспірант
(м.Хмельницький)

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ТА ФОЛЬКЛОРУ В ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті характеризується та підтверджується роль українського народного мистецтва в процесі організації дозвіллевої діяльності старшокласників

Ключові слова: українське мистецтво, дозвілля, мотиви залучення молоді до мистецтва.

Виховання і освіта починаються із засвоєння духовних надбань рідного народу – мови, усної творчості, вірувань, моралі, національних традицій, звичаїв і обрядів, знань про різні сфери життя.

Велику роль у посиленні виховного впливу на дитину відіграють народні традиції. Виникнення поряд зі звичаями системи народних традицій спричинило появу дійового чинника, який інтенсивно сприяє свідомому і цілеспрямованому виробленню у підростаючих поколіннях тих розумових, духовно-моральних, господарсько-трудовак і фізичних якостей, яких вимагало життя [5, 5-4].

З давніх-давен в українській родині, що була осередком виховання, панували традиції, які вбиралися з молоком матері. Дітей виховували на знаннях, практичних справах, діях, які відображали матеріальне і духовне буття, історію рідного народу та були спрямовані на формування світогляду, розвиток культури і духовності молоді. Народознавчий підхід не лише забезпечував усебічне і глибоке засвоєння накопичених минулими поколіннями знань, а й виховував пошану до свого краю, до його історії.

Діди та прадіди знали про безкінечність і невимірність світу, усвідомлювали вічну змінюваність життя, шанували матінку-природу, землю-годувальницю. Хліб – усьому голова; свобода – найбільша цінність; кожна людина має жити по правді – такі принципи здавна сповідували українці. Осягаючи народну мудрість, молодь наслідувала старших в організації своєї життєдіяльності.

Народна філософія утверджує культ Людини і Природи. Упродовж віків ці та інші ідеї визначали сутність життя, народовладдя, народного гуманізму, моралі, естетики, основний зміст і напрямки розвитку національної системи виховання.

Народ створював і вдосконалював певні морально-етичні норми. Головними чинниками народної моралі були повага до вільної праці, утвердження ідеалів добра, краси, гуманних взаємин. Знання свого родоводу, почуття громадянського обов'язку заохочувалися; пияцтво, лінощі, злодійство, жадібність, скупість – засуджувалися. Право на вільну працю народ виборював століттями. У праці він обстоював свою честь і гідність.

В українській родині дбали про виховання дітей від народження. З коліски прищеплювали любов до пісні, усної поетичної творчості. Тут дитина пізнавала перші моральні норми: щирість, доброту, повагу до старших, любов до свого краю [1].

Віра в Бога виховувалася з дитинства і підтримувалася в повсякденному житті та під час відправлення святкових ритуалів. Ретроспективний аналіз святинь наших історичних предків дає змогу уявити, як формувався підмурівок українського народу, національної системи виховання.

Той факт, що деякі тисячолітні традиції, повір'я та обряди збереглися до наших днів, незаперечно свідчить про їхню ефективність у системі виховання, а також про безперервність культурно-історичного процесу на терені України.

Досвід виховання підростаючих поколінь відобразив фольклор – ефективний і водночас невимушений виховний засіб. Фольклор був усним підручником життя у слов'ян. Казки, пісні, билини, прислів'я, приказки, передаючись із покоління в покоління, знайомили дітей з реаліями життя, давали їм уявлення про сімейне й суспільне виховання, формували моральні якості.

У колядках, шедрівках, веснянках, купальських піснях міститься багато цінного матеріалу для пізнання тогочасного народного світогляду, який завдяки емоційності та невимушеності засобів сприймався дітьми змалку. Родинні обрядові пісні (колискові, весільні, поховальні) свідчать про надзвичайне місце в українському суспільстві сім'ї, родини, з-поміж багатьох функцій якої чи не найголовнішою була виховна. Віддавна українці шанували рід як свяциню, а виховання дітей вважали святим обов'язком батьків.

Про важливі події в житті народу та про його героїв сповіщали історичні пісні. З приповідок постає сила життєвого досвіду народу („правдою увесь світ перейдеш і назад повернешся”). Є приповідки, які створив український народ, є запозичені в інших народів.

З казок постає мораль, погляди на добро і зло, на правду і кривду. Твори української усної словесності розкривають глибину почуттів народу, його розуміння сенсу життя. У цьому їхня живучість і непересічне значення для народної педагогіки.

У піснях обрядового й історичного характеру та народних казках найбільше з-поміж усіх творів української усної словесності збереглася інформація про історичні факти. У замовляннях криється давня віра людей у магічну

силу слова. Такого самого значення надавали й рухам при наслідуванні певних явищ. Вірили: якщо знайти потрібні слова, можна „накликати” чи приворожити те, чого бажаєш.

Цінність усіх цих народних творів у тому, що вони засвідчують високий ступінь духовного розвитку українців, розкривають їхню творчу уяву і схильність до краси. Кожне слово з наших колядок, гаївок, шедрівок несе в собі багатомірний зміст, силу-силенну асоціацій.

Усні народні твори зберегли народну мову, стали джерелом, з якого сучасні українські письменники черпають теми, образи, ідеї.

Фольклор в усіх народів з'явився і розвинувся раніше за письменство, тому в ньому збереглися подробиці дуже давнього побуту. Вони дійшли в усному переказі або згадках давніх писаних творів християнських авторів, які виступали проти давнього язичництва, вказуючи на його сліди й відгомони в народних піснях. Пісні, казки, перекази, приповідки, замовляння, загадки, які дійшли до нас крізь тисячоліття, чаруючи блиском кмітливості, влучності, образністю символів, становлять основу літературного письменства України. Воно ж, у свою чергу, стало провідним засобом навчання й виховання, джерелом наукової інформації.

Аналіз наукової літератури дає уявлення про сучасний рівень розробленості проблеми в цілому та окремих її аспектів.

Загальнонаукове та теоретичне значення мають філософські праці, в яких розглядається естетична культура особистості в цілісній структурі культури (А.Арнольд, Ю.Афанасьєв, Е.Баллер, Т.Домбровська, І.Зязюн, М.Каган, Н.Крилова, Ю.Лукін, В.Межуєв, В.Разумний, О.Семашко, У.Суна, С.Уланова).

З наведеного вище матеріалу слід зазначити, що мистецтво і фольклор завжди займали значне місце в сфері культурно-дозвіллевих інтересів молоді, тому важливо охарактеризувати основні мотиви звертання молоді до різних видів мистецтва. Їх можна класифікувати в такий спосіб:

- інформаційно-пізнавальний: до книг, кіно або телебачення звертаються з метою одержання інформації, задоволення інформаційного голоду;
- розважальний: виступає засобом розваги, відпочинку;
- престижно-конформістський: дивляться й читають те, що модно, приємно, престижно, те, що диктує соціальне середовище;
- компенсаторний: споживання того або іншого здобутку мистецтва, здійсненого з метою психологічної компенсації звичного монотонного життя; це спосіб піти в яскравий, нехай ілюзорний, але різноманітний і привабливий світ.

Прояв мотиваційної спрямованості інтересів молоді при виборі книг для читання (мотиви: бажання відволіктися від турбот і відпочити; бажання поміркувати над серйозними, важливими проблемами; бажання посміятися, розважитися; бажання психологічного співпереживання долям літературних героїв; бажання одержати заряд гострих відчуттів; прагнення довідатися правду про історичні події; прагнення краще зрозуміти себе й своїх однолітків; довіра до особистості певного автора).

Таким чином, учасники самодіяльної творчості з мотиваційною спрямованістю на задоволення художніх інтересів переважно орієнтуються на повну й глибоку самореалізацію свого художнього потенціалу, професійний діалог з керівником, що вміє не тільки діагностувати творчі здібності юнака, але й розвивати, поглиблювати його художні здібності, критично оцінювати результати творчої діяльності; змістовний і різнобічний репертуар, що дозволяє повніше задовольняти інтереси; творчу, доброзичливу атмосферу в колективі художньої самодіяльності; дискусійні форми спілкування в колективі про проблеми мистецтва.

Для представників всіх вищезгаданих типологічних груп мотивів характерні їхній взаємозв'язок й єдність: заняття мистецтвом є найбільш змістовне проведення дозвілля, активна діяльність і у той же час – форма здійснення відпочинку й спілкування.

Говорячи про конкретні мотиви участі молоді в аматорській діяльності, варто мати на увазі, що основним її початком є прагнення повніше реалізувати свій творчий потенціал. До основних мотивів учнівської молоді можна віднести наступні:

- 1) мотиви, переважно пов'язані з художніми інтересами (інтерес до конкретного виду мистецтва, прагнення стати професіоналом);
- 2) мотиви, пов'язані із прагненням до самореалізації в конкретній творчій діяльності (прагнення на практиці виявити свої здібності);
- 3) мотиви, переважно пов'язані із предметно-творчою спрямованістю (прагнення своїми руками робити гарні речі декоративно-прикладного мистецтва);
- 4) мотиви, переважно пов'язані з рекреаційною спрямованістю (прагнення відпочити після напруженої праці, змістовно й цікаво провести своє дозвілля);
- 5) мотиви, переважно пов'язані з реалізацією комунікативних інтересів (прагнення духовно збагатитися від спілкування із цікавими людьми);
- 6) престижні мотиви (прагнення домогтися популярності, успіху, визнання в суспільстві);
- 7) мотиви, пов'язані із прагненням учнів перенести елементи творчості в сферу дозвілля (заняття улюбленою справою у вільний від навчання час);
- 8) мотиви, пов'язані із прагненням бути схожим на інших (мода, наслідування).

Таким чином, аналіз структури мотивів участі учнівської молоді в проведенні дозвілля дає підставу зробити наступні основні висновки:

- 1) при виборі видів діяльності під час дозвілля учні найчастіше керується розважальними й престижно-конформістськими мотивами;
- 2) основними мотивами участі в самодіяльній художній творчості є:
  - яскрава творча й людська індивідуальність керівника колективу, здатного об'єднати людей і розкрити їхній творчий потенціал;
  - можливість реалізації особистісного й творчого потенціалу в захоплюючій художній діяльності; сформований комфорт в колективі; суспільне визнання результатів діяльності.

3) засоби дозвілєвої активності учнівської молоді (інституціональні, нормативно-регулятивні й особистісні) враховують рівні культури, ціннісні орієнтації, стереотипи, а також особливості адаптації. Облік цих засобів може забезпечувати поетапний перехід від пасивно-споглядального виду проведення дозвілля до творчо-споглядального на репродуктивному, пошуково-творчому рівнях.

Також необхідно відзначити, що дозвілля має певні засоби, які є основою факторів формування дозвілєвої активності учнівської молоді. Суб'єктом організації сфери дозвілля виступає суспільство із системою соціальних інститутів, за допомогою яких здійснюються конкретні заходи щодо виховання учнівської молоді. Необхідно дотримуватися ряду основних завдань суспільства й держави в організації сфери дозвілля. Це:

1. Широка пропаганда різноманітних способів раціонального використання дозвілля й формування оптимальних потреб;
2. Створення мережі культурно-освітніх, фізкультурно-оздоровчих, інших установ – у цілому матеріальної бази дозвілля;
3. Безпосередньо сама організація сфери дозвілля.

Ці основні завдання повинні реалізуватися за допомогою різноманітних засобів. Це насамперед:

1. Орієнтація установ культури на вирішення завдань раціонального змісту дозвілля учнівської молоді;
2. Широка мережа культосвітніх і оздоровчих установ. Установи культури і мистецтва, фізичної культури і спорту, на жаль, поки не справляються з поставленими перед ними завданнями, що проявляється в невисокій їхній відвідуваності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Артемова Л.М. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 424с.
2. Барвінок І.В. Формування музично-естетичної культури молодших школярів в умовах культурно-дозвілєвої діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 2000.
3. Караковский В.А. Воспитательная система школы: педагогические идеи и опыт формирования. – М., 1992.
4. Лучанкин А.И., Сняцкий А.А. Социально-клубная работа с молодежью: проблемы и подходы. – Екатеринбург, 1996.
5. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. Любара О.О. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2003. – 450с.
6. Рашенко А. Особливості формування національної самосвідомості підлітків у позакласних закладах // Рідна школа. – 2003. – №7. – С.18-19.

Роговець Олена Володимирівна,
аспірант
(м.Київ)

ГРОМАДЯНСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ЕТНОКУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається сутність громадянської культури, простежується її логічний взаємозв'язок з етнокультурою особистості в сучасних умовах розвитку українського суспільства.

Ключові слова: громадянська культура, український етнос, етнокультура, громадянське суспільство, виховання.

Актуальність проблеми. Система національного виховання перебуває сьогодні в стані реформування, що актуалізує визначення її основних складових, пріоритетів, виявлення ефективних форм і методів реалізації поставлених перед нею завдань, досягнення відповідної мети. На цей процес значний відбиток накладають зумовлені часом демократичні перетворення в нашій державі.

Здобуття Україною незалежності не лише відкрило її для світу, а й світ для неї, активізувавши пошуки шляхів активного співробітництва з ним. Прагнення до співдії зі світовим співтовариством, відмова від авторитарного устрою сприяли усвідомленню необхідності впровадження нової моделі організації суспільства, яка не лише поціновується іншими, а й створює найбільш оптимальні умови для життєдіяльності його членів. Тобто моделі громадянського суспільства – суспільства громадян з високим рівнем розвитку економічних, соціальних, культурних і моральних відносин, яке разом з державою створює розвинений правовий простір для розвитку людини, „систему забезпечення життєдіяльності політичної, економічної, соціальної і духовної сфер, їх відтворення і передачу цінностей від покоління до покоління”, вільної реалізації кожною людиною її природних прав: на життя й гідне існування, на родину, на свободу діяльності, що не звужує права інших, на власність, рівність перед законом тощо [13, 63-64].

Розбудова громадянського суспільства не є самоціллю або суто механічним процесом, котрий передбачає здійснення певної послідовності дій на рівні державних структур (хоча це також має важливе значення), які дають змогу в намічений час проголосити, що такий тип суспільства створено. Його розбудова, утвердження та стабільність залежать від людей, які живуть у конкретній країні. Причому, людей не як аморфної маси, не як людей „взагалі”, а як спільноти, що складається з окремих громадян. Від того, які це будуть громадяни, від наявних у них особистісних рис і властивостей залежить і сама можливість створення громадянського суспільства, і подальший його розвиток.

Це, певним чином, зумовлює необхідність переоцінки усталених поглядів на виховання сучасної молоді, внесення відповідних змін до змісту національної системи освіти, яка змогла б забезпечити вирішення завдань, що висуваються перед нею в умовах сьогодення в контексті прямування до громадянського суспільства.

Одне з таких завдань, належне вирішення якого сприятиме успішному здійсненню процесу демократичної модернізації українського суспільства, а отже, й ефективному становленню кожної особистості, вбачається нами в активізації теоретичного і практичного розв'язання проблеми формування в молодого покоління громадянської культури.

Актуальність звернення до цього питання зумовлена реаліями нашої дійсності. Для країн, які виникли на території колишнього Радянського Союзу, характерним є своєрідний перебіг процесів, пов'язаних з політичним та громадянським становленням їх населення. Істотною ознакою цього феномена полягає в тому, що, на відміну від етнопонаціональних процесів у більшості європейських країн, на теренах постсоціалістичного простору почали